

تبیین هدف حمله عراق بعثی به ایران در دفاع از بغداد

سید ناصر حسینی^۱

چکیده:

کشور ایران با همسایه غربی خود عراق، از دالامپرداغ تا بندر فاو به طول ۱۳۳۶ کیلومتر، به خط مستقیم، دارای مرز مشترک است. مرزهای ایران چه در آب و چه در خشکی عمدتاً به شکلی است که از نظر نظامی به نفع ایران و به ضرر عراق است. استان کرمانشاه ناحیه‌ای کوهستانی است که بین فلات ایران و جلگه بین‌النهرین واقع شده است و سراسر آن را قله‌ها و ارتفاعات زاگرس پوشانده است. ارتفاعات مناطق مرزی استان کرمانشاه، مسلط بر جلگه بین‌النهرین می‌باشد و شرایط بسیار مطلوبی جهت عملیات نفوذی و آفندی علیه شهرهای مهم عراق به خصوص بغداد فراهم می‌کند. با مشاهده نقشه سیاسی ایران در استان کرمانشاه، مشخص می‌شود که مرزهای قصرشیرین و نفت شهر، جزء مرزهای محدد ایران بوده و از نظر نظامی و سیاسی برای ایران می‌تواند وسوسه‌انگیز باشد. به همین دلیل عراق جهت شروع جنگ با ایران در تاریخ ۳۱ شهریور، به شهرهای مرزی قصر شیرین و نفت شهر حمله نظامی نموده است تا از این طریق بتواند برای بغداد یک سپر حفاظتی بسازد. در این مقاله ضمن بررسی جغرافیای نظامی استان‌های کرمانشاه و ایلام، تجاوز ارتش عراق و مواضع آن در سال‌های دفاع مقدس در غرب کشور و عملیات‌های انجام شده ج.ا.ا، میزان تحقق اهداف نظامی و سیاسی ایران و عراق، علل اهمیت مناطق غربی جمهوری اسلامی ایران برای عراق را نیز بررسی می‌نماییم.

واژگان کلیدی:

استان کرمانشاه، استان ایلام، مرزهای غربی، بغداد، اهداف نظامی و سیاسی

مقدمه:

کشور ایران با وسعتی در حدود ۱۶۴۸۱۹۵ کیلومتر مربع، از گسترش قابل ملاحظه‌ای برخوردار است. (عزت الله عزتی، ۱۳۶۷، ۱۶) ایران کشور پهناوری است که از نظر گستردگی جغرافیایی و وزن جمعیتی در جنوب غربی آسیا شرایط ویژه‌ای دارد. تغییرات سرحدات ایران در طول تاریخ، مرزهای سیاسی ایران را دچار تحول و تغییر اساسی کرده است. این تغییرات موجب تنوع بسیار زیادی در تعداد همسایگان ایران شده و در نتیجه مسائل و مشکلات زیادی را سبب شده است. مناطق مرزی ایران به دلیل دوری از مرکز و انزوای جغرافیایی، همیشه دارای مسائل خاص خود از نظر نظامی و سیاسی بوده است. مجموعه طول خطوط مرزی کشور ایران، ۸۸۶۵ کیلومتر است؛ که ۲۸۱۰ کیلومتر آن را مرز آبی و ۶۰۵۵ کیلومتر آن را مرز زمینی تشکیل می‌دهد. کشور ایران، از غرب به عراق و ترکیه محدود است. بیشترین مرز ایران با کشور عراق به طول ۱۶۰۹ کیلومتر و کمترین مرز با کشور ارمنستان به طول ۴۸ کیلومتر می‌باشد. (پیشگاهی فرد، ۱۳۸۸: ۳۶) از نظر ملاحظات امنیتی و ژئوپلیتیک، مناطق مرزی غرب کشور به دلیل حساسیت بالا، حمایت‌های خارجی و تراکم تهدیدات و اختلافات، بیشترین تأثیرگذاری را بر امنیت ملی کشور دارند. (پورپویان، ۱۳۸۶: ۱۰۶ و ۱۰۷)

استان کرمانشاه یکی از مهمترین استانهای غرب کشور می‌باشد که ویژگیهای جغرافیای نظامی منحصر به فردی دارد. این استان، از شمال به استان کردستان و از جنوب به استان-های لرستان و ایلام و از غرب به عراق و از شرق به استان همدان محدود است. استان کرمانشاه منطقه‌ای کوهستانی است که مرتفع ترین رشته‌های آن، پاتاق می‌باشد. از لحاظ موقعیت مرزی، با برخورداری از حدود ۳۰۰ کیلومتر مرز مشترک با کشور عراق، دارای ارزش نظامی قابل توجهی در این منطقه است و از سوی دیگر به دلیل نوع قرارگیری ارتفاعات این استان (به طور پله ای و موازی با مرز) و محدب بودن شکل هندسی مرز، موقعیت خوب آفندی را برای کشورمان ایجاد نموده و از نظر راهبردی دارای اهمیت می‌باشد. (صفوی، ۱۳۸۴: ۱۲۱ و ۱۳۰) در بخش نخست، جغرافیای نظامی منطقه با معابر و گردنه‌های اصلی که عراق معمولاً تهاجمات خود را از آن معابر انجام می‌داد، تحلیل می‌گردد. برخی از آن معابر عبارتند از: تنگه پاتاق در غرب الوند و در استان کرمانشاه، تنگه قلاویزان در غرب استان ایلام، گردنه قلاجه در جنوب استان کرمانشاه و گردنه سگان در جنوب غربی استان کرمانشاه. سپس به بررسی بخشی از عملیات‌های انجام شده در آن مناطق می‌پردازیم. از

آنجا که مطالعه تاریخ می تواند هدایت گر آیندگان باشد، لذا تحقیق در خصوص علل اهمیت راهبردی غرب کشور، چه برای جمهوری اسلامی ایران و چه برای حکومت بعثی عراق به بررسی علت ها و دلایل بارز تهاجم عراق به غرب کشور و دفاع جمهوری اسلامی ایران می-پردازیم.

مباحث نظری

جغرافیای نظامی استان کرمانشاه

استان کرمانشاه منطقه‌ای است کوهستانی، که مرتفع ترین رشته آن پاتاق بوده و کوه بیستون در این رشته قرار دارد. این کوهها پوشیده از جنگل و دارای معادن غنی هستند. کرمانشاه دارای جنگل های انبوه و مراتع سرسبز است و یکی از مراکز دامداری ایران می باشد. (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۸۶، ص ۶) ارتفاع متوسط در این پهنه جغرافیایی ۱۲۰۰ متر از سطح دریاست که بخشی از رشته کوه زاگرس میباشد. در دوره های مختلف زمین شناسی بر اثر حرکت صفحه ی آفریقا- عربستان به سوی صفحه ایران، و در نتیجه پیدایش چین خوردگی رسوبات دوران دوم و اوایل دوران سوم تشکیل شده است. پس از تشکیل ارتفاعات و چاله ها، عوامل فرسایشی، آن ها را تحت تأثیر خود قرار داده است، چاله ها یا ناودیس ها از مواد آبرفتی ناشی از عمل فرسایش انباشته شده و دشتهای امروز استان را به وجود آورده است. (اسماعیلی و دیگران، ۱۳۸۸: ۳) بنابراین منطقه کرمانشاه یک منطقه نیمه کوهستانی بین فلات ایران و جلگه بین النهرین محسوب می شود که مرتفع ترین نقاط آن ارتفاعات الوند است که پس از گردنه اسدآباد با شیب ملایمی به طرف جلگه بین النهرین سرازیر میشود و به طور کلی این منطقه نسبت به فلات مرکزی در یک پشته و شیبی واقع شده که قله آن در الوند و رشته آن تا چهل چشمه میباشد. در منطقه کرمانشاه، کلیه رشته ارتفاعات موازی با یکدیگر و تقریباً دارای یک جهت شمال غربی به جنوب شرقی می باشد. در مرزهای استان کرمانشاه ارتفاع آنها کمتر می شود و چون امتدادشان شمال غربی جنوب شرقی است، دره های بین آنها تا خاک عراق پیش می-رود، بنابراین راه های ورودی بیشماری را بوجود آورده است. (رزم آرا، ۱۳۲۲: ۱۳) در بین ارتفاعات کرمانشاه رشته های مهم و ارتفاعات قابل توجه به شرح زیر می باشند:

(۱) ارتفاعات دالاهو: این رشته ارتفاعات، در غرب استان کرمانشاه قرار گرفته و ارتفاعاتی مشجر است که دارای قله پر برفی است. طرز قرارگیری این ارتفاعات به نحوی است که

- از یک طرف جلگه بین النهرین را تحت حاکمیت دارند و از سوی دیگر به جلگه های
 کردند غرب و اسلام آباد غرب دارای دید ممتد است. (عزتی، ۱۳۶۸: ۶۲)
- ۲) ارتفاعات نوح: این رشته ارتفاعات در جنوب ارتفاعات دالاهو قرار گرفته و جنس آن از
 سنگ است. تنگه پاطاق نیز بین این دو رشته کوه واقع شده است و منطبق با یکی از
 مواضع پدافندی کرمانشاه می باشد و به طرف جلگه بین النهرین، دارای دید بسیار
 ممتدی است. (صفوی، ۱۳۸۴: ۶۲)
- ۳) ارتفاعات الوند: کوهستانی و مرتفع و ممتد بوده که از یک طرف تا ارتفاعات چهل چشمه
 کردستان ادامه داشته و از طرف دیگر زاگرس را به طرف نهند، بروجرد و بختیاری
 ادامه می دهد. (عزتی، ۱۳۶۸: ۶۲) هر قدر از غرب به شرق میرویم منظم تر میگردد، در
 منطقه سنقر کلیایی توده بسیار عظیمی را به وجود میآورد که از لحاظ ارتفاع، سدهای
 غیر قابل نفوذ را تشکیل میدهد. (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۸۶: ۱۳۵)
- ۴) ارتفاعات بیستون و پرآو: این ارتفاعات در شمال و شرق شهر کرمانشاه قرار گرفته است.
 این ارتفاعات سنگی و غیر مشجر بوده و دارای معابر محدودی است که امتداد آنها تا
 سیمره ادامه دارد. (پیشین)
- ۵) با توجه به آمارهای ثبت شده و تجربیات محلی، آب و هوای استان کرمانشاه، معتدل و
 کوهستانی است. البته به غیر از حاشیه غرب نوار مرزی که در مجاورت کشور عراق قرار
 گرفته است، بقیه مناطق استان از نظر آب و هوا، تحت تأثیر دو عامل مهم جغرافیایی
 میباشد. (صفوی، ۱۳۸۲: ۱۲۵) از یک طرف به علت وجود ارتفاعات و پوشش گیاهی و
 جنگلی، دارای آب و هوای معتدل است و از طرف دیگر به دلیل نزدیک بودن به جلگه
 بین النهرین، تحت تأثیر بادهای گرم قرار گرفته است. استان کرمانشاه، تابستانهای گرم
 و خشکی دارد ولی روی هم رفته، هر اندازه از غرب به سمت شرق می رویم، آب و هوا
 مساعدتر خواهد بود و به همین دلیل اختلاف درجه حرارت سالانه این منطقه نزدیک به
 ۶۰ درجه سانتیگراد (۴۰ + و ۲۰-) می باشد. (عزتی، ۱۳۶۸: ۶۲)

جغرافیای راهبردی استان کرمانشاه

منطقه کرمانشاه در غرب ایران واقع شده و بخش مهمی از مرز غربی ایران با عراق را
 دربر گرفته است. حدود نظامی این منطقه، شامل ارتفاعات بین گاورود است که به دره دیاله
 ختم میشوند. قسمت شرقی را ارتفاعات کنگاور، بخش جنوب را ارتفاعات کلهر و لرستان و

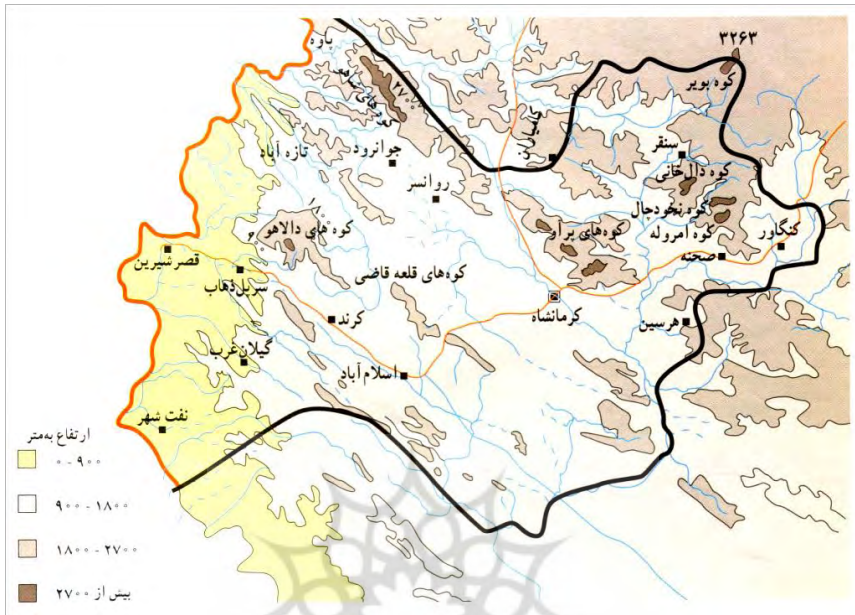
منطقه غرب را مرز عراق مشخص میکند. طول منطقه در حدود ۱۵۰ و عرض آن ۱۰۰ کیلومتر است. (همان) در منطقه کرمانشاه وضعیت زمین از لحاظ عملیاتی به نحوی است که هر اندازه از شرق به غرب برویم، زمین ارتفاعات کمتری پیدا می‌کند. بلندترین نقطه را الوند در مواضع پدافندی اسدآباد در بر دارد و پست ترین نقطه در غرب، مواضع پاتاق است. (همان)

نقش ارتفاعات مرزی استان کرمانشاه در اهداف سیاسی و امنیتی

موقعیت کرمانشاه از لحاظ طرز قرارگیری ارتفاعات موجب گردیده تا این منطقه، امکانات لازم را برای آفند و پدافند دارا باشد. نگاهی به شکل هندسی مرز در این منطقه نشان می‌دهد که در سرتاسر مرز ایران با دیگر کشورهای همسایه هیچ منطقه ای چنین امکاناتی را برای یک واحد عملیاتی فراهم نساخته است. زیرا شیب زمین از شرق به غرب به تدریج کم شده، دره‌ها و ارتفاعات تا جلگه بین‌النهرین در عراق ادامه یافته و در نتیجه از مرز به داخل ایران مواضع پدافندی مطلوبی را تدارک نموده است. از طرف دیگر وجود عوامل مختلف جغرافیایی موجب گردیده که امکان انجام انواع عملیات نفوذی و آفندی فراهم باشد. مواضع پدافندی در عمق ۳۰۰ کیلومتری به طور متوالی قرار گرفته و مشخصاتی به شرح زیر دارند:

- ۱) اولین مواضع دفاعی (پاتاق) را ارتفاعات بمو، تپله کوه، آهنگران، آق داغ و باغچه تشکیل می‌دهد. نیروهایی که بر روی مواضع دفاعی مستقر باشند، در جهت باختر بر روی جلگه بین‌النهرین حاکمیت دارند و تا مسیر رودخانه دیاله و دجله هیچ نوع عارضه مهم جغرافیایی به چشم نمی‌خورد.
- ۲) مواضع پدافندی متوالی به نحوی قرار گرفته اند که بهترین شرایط را برای رعایت اصل صرفه جویی در قوا فراهم ساخته و با نیروهای کم به خوبی می‌توان از آن دفاع کرد.
- ۳) مهمترین گره مواصلاتی که در حقیقت مهمترین مراکز تجمع آن نیز می‌باشد، شهرهای کرمانشاه و اسلام آباد غرب می‌باشد. (همان)

نقشه ۱: ناهمواری های استان کرمانشاه (جغرافیای استان کرمانشاه، چاپ چهارم، ۱۳۸۹)

نقش معابر ارتباطی و ارتفاعات مناطق مرزی استان ایلام در تامین اهداف سیاسی و امنیتی ایلام دارای کوههای قلاویزان، سیاه کوه و کوه های بولی است. این بخش دارای رودخانه های کانی شیخ، گذار خوش و تلخاب بولی است. استان ایلام اکنون از طرف جنوب با استان خوزستان، از مشرق نیز با لرستان و قسمتی از خوزستان، از شمال با کرمانشاه و از مغرب با کشور عراق به طول ۴۲۵ کیلومتر هم مرز می باشد. که در بین ۴۵ درجه و ۲۴ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۱۰ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ و ۳۱ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی از خط استوا واقع شده است. مساحت کل استان حدود ۱۹۰۴۴ کیلومتر می باشد.

نقشه ۲: مرزهای سیاسی و شکل هندسی مرز (فرهنگ جغرافیائی ایران، ۱۳۳۱، ج ۵، بی جا)

تجاوزات مرزی عراق در استان کرمانشاه قبل از شروع رسمی جنگ تحمیلی

رژیم عراق در تیرماه ۱۳۵۹ و هم زمان با کودتای نقاب (نوژه)، بر خلاف موازین بین المللی، تجاوزات آشکاری علیه مرزهای زمینی و هوایی جمهوری اسلامی ایران انجام داد. به نظر می‌رسد منظور از این اقدامات، کسب آمادگی لازم و کسب اطلاعات از وضعیت جغرافیایی منطقه کرمانشاه و ارزیابی آمادگی نیروهای مقابل بود. این اقدامات همراه با گلوله باران و بمباران این مناطق بود که روز به روز بر شدت آن افزوده می‌شد، به طوری که با شروع جنگ تحمیلی علیه ایران، کمتر روزی بود که این مناطق گلوله باران نشوند. هدف عراق از این گونه اقدامات خصمانه، انهدام و تخریب پاسگاه‌های مرزی، ایجاد رعب و وحشت در مردم مرزنشین کرمانشاه بود تا مردم محل سکونت خود را ترک کنند و ارتش عراق آسوده تر به هدف‌های خود برسد. از سوی دیگر عراق معتقد بود قرارداد الجزایر ۱۹۷۵ به طور کامل اجرا نشده و براساس آن قرارداد، منطقه خان لیلی و ارتفاعات میمک مربوط به عراق می‌باشد، لذا با این پیش زمینه، عراق در روز ۱۵ شهریور ۱۳۵۹ به منطقه خان لیلی حمله

و منطقه‌ای به وسعت ۱۰۰ کیلومتر مربع از خاک کشورمان را اشغال کرد و در ارتفاعات آن منطقه پایگاه‌های نظامی ایجاد نمود. به همین جهت بود که وزیر دفاع عراق در مورخه ۱۳۵۹/۶/۱۹ به طور رسمی اعلام کرد: "نیروهای مسلح عراق به مرزهای بین‌المللی رسیده- اند و اختلافات خود را با ایران عملاً حل خواهند کرد. (ابوغزاله، ۱۳۸۰: ۴۸)

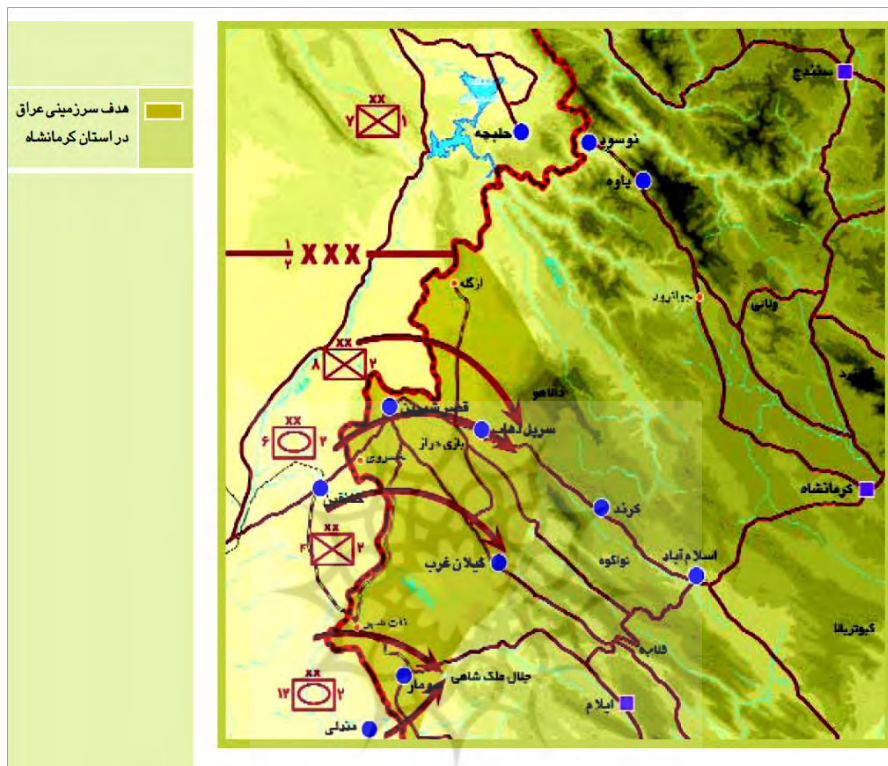
هجوم گسترده عراق به مرزهای استان کرمانشاه

حمله عراق در این مناطق (کرمانشاه) در ابتدای جنگ، بیشتر تدافعی به نظر می‌آمد که برای جلوگیری از هرگونه ضد حمله لشکر زرهی ایران مستقر در کرمانشاه، طرح ریزی و هدایت شده بود (کردزمن، واگنر، ۱۳۸۹: ۱۸۶). کرمانشاه در مجاورت استان دیاله عراق قرار دارد و به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص، در طرح ریزی مانور عراق اهمیت نظامی خاصی داشت. در محور میانی هدف نهایی، اشغال تعدادی از شهرهای غیر مهم و کنترل تنگه‌ها و در هم کوبیدن نیروهای ایرانی برای جلوگیری از هرگونه پیشروی به سمت بغداد، دیالی، و یا کوت بود. (السامرای، ۱۳۸۰: ۶۳) معابر این استان بگونه‌ای است که پس از گذشتن از منطقه کوهستانی کرمانشاه، به منطقه جلگه‌ای و هموار دیاله می‌رسیم که همسایه پایتخت عراق است. سپاه دوم عراق ماموریت مانور در این منطقه را داشت که ماموریت آن عبارت بود از پیشروی در ارتفاعات استان کرمانشاه تا عمق ۵۰ کیلومتر و تصرف تنگه راهبردی پاتاق. این سپاه مانور خود را بر چهار محور زیر استوار کرد:

- (۱) محور خانقین - قصر شیرین - سر پل ذهاب - پاتاق: سه لشکر عراقی ماموریت داشتند از این محور پیش بروند. لشکر ۶ زرهی از محور قصر شیرین که با تصرف این منطقه به سمت تنگه پاتاق پیشروی کند، بطوریکه دو لشکر ۴ و ۸ پیاده این لشکر را حمایت می‌کردند. در جناح چپ، لشکر ۸ پیاده در شمال قصر شیرین با هدف اشغال دشت ذهاب و سر پل ذهاب و در جناح راست، لشکر ۴ پیاده در جنوب قصر شیرین به سمت گیلان غرب
- (۲) محور مندلی - سومار - نفت شهر: در این محور لشکر ۱۲ زرهی ماموریت داشت که منطقه را تصرف کند و با مسدود کردن معابر، از عبور احتمالی نیروهای ج.ا.ا به سمت بغداد جلوگیری نماید. بنابراین، مشخصاً مسدود کردن معابر تایید کننده این ادعا است که هدف عراق از تصرف ارتفاعات غربی ایران حفاظت از بغداد و جلوگیری از استفاده ایران از این معابر بوده است. سپاه یکم نیز در ارتفاعات شمال غربی استان کرمانشاه ماموریت

تبیین هدف حمله عراق بعثی به ایران در دفاع از بغداد.....۱۳

داشت تا ضمن حمایت از فعالیت های ضد انقلاب در منطقه پاوه- نوسود سپاه دوم را نیز حمایت کند. (دری، ۱۳۸۴: ۶۸)

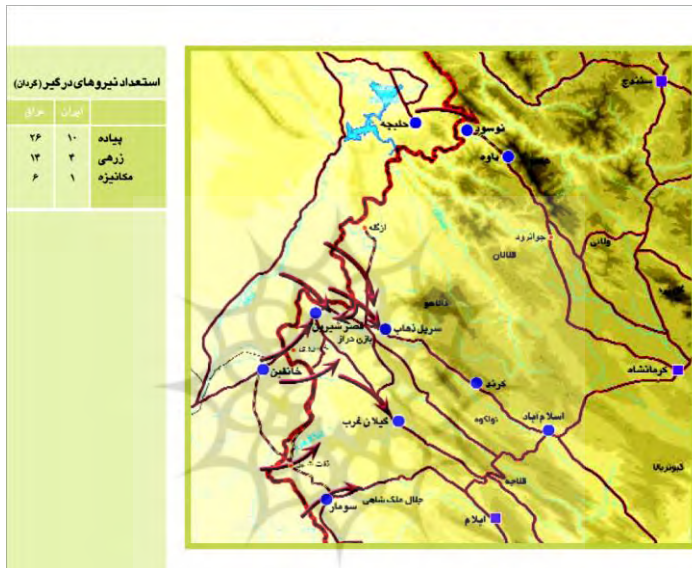

نقشه ۳) نحوه ورود دو لشکر زرهی و دو لشکر پیاده و اهداف سرزمینی عراق در استان کرمانشاه (مرکز تحقیقات جنگ، ۴۹)

۱) در پی تجاوزات پراکنده به مناطق مرزی در استان کرمانشاه، ارتش عراق در ۱۳۵۹/۶/۳۱ با پشتیبانی هوایی و آتش سنگین توپخانه، هجوم سراسری خود را به استان کرمانشاه آغاز نمود در این هجوم، سپاه دوم عراق با بهره گیری از ۸۰ درصد توان خود و با استفاده از لشگرهای ۸ و ۴ پیاده و ۶ و ۱۲ زرهی حمله را در چهار محور از داخل خاک عراق آغاز کردند و در بدو ورود به خاک ایران از هشت محور زیر تجاوزات را ادامه دادند:

- ۲) باویسی-تيله کوه- سر پل ذهاب
- ۳) بابا هادی- قصر شیرین- سر پل ذهاب

- ۴) پاسگاه هدایت - قصر شیرین
- ۵) پاسگاه پرویزخان - قصر شیرین
- ۶) خانقین - خسروی - قصر شیرین
- ۷) خان لیلی - چم امام حسن - گیلان غرب
- ۸) نفت خانه - نفت شهر - گیلان غرب
- ۹) مندلی - سومار - گیلان غرب

نقشه ۴) ظرفیت و استعداد نیروهای درگیر در استان کرمانشاه. (مرکز تحقیقات جنگ، ص ۵۱)

لشگر ۶ زرهی تحت فرمان سپاه دوم ارتش، ماموریت تصرف قصر شیرین را به عهده داشت. این لشگر با حمایت دو لشگر ۸ و ۴ پیاده در محورهای جنوب و شمال وارد عمل گردید. ارتش عراق به دلیل حضور افراد گروهی ضد انقلاب و اجرای عملیات نامنظم در شهرهای مرزی پاوه از هجوم به منطقه نوسود و پاوه پرهیز کرد و تنها با اشغال ارتفاعات آن منطقه و استقرار یک تیپ در آن بسنده کرد. لشگر ۶ زرهی از دو محور اصلی شمالی و جنوبی به قصر شیرین تک کرد. دشمن با وجود حمله گسترده طی ۴۸ ساعت نتوانست وارد شهر شود. در منطقه خسروی نیز دشمن همانند منطقه شمالی نتوانست در روزهای اول کار چندانی بکند. با ورود لشگر ۴ پیاده از خان لیلی به چم امام حسن، جاده گیلان غرب قصر شیرین مسدود شد. سرانجام لشگر ۶ زرهی پس از پنج روز درگیری نتوانست وارد قصر شیرین شده و

آن را اشغال نماید. این لشگر، تحت فرمان سپاه دوم ارتش عراق ماموریت تصرف قصر شیرین را به عهده داشت. و با حمایت دو لشگر ۸ و ۴ پیاده در محورهای جنوب و شمال وارد عمل گردید.

۳) محور بابا هادی - سرپل ذهاب:

لشگر ۸ پیاده ارتش عراق، از دو محور شمالی و شمال غربی به سرپل ذهاب تک کرد. در محور شمالی عرض جبهه از ارتفاعات باویسی تا ارتفاعات آهنگران بود. یگان های لشگر ۸ با تصرف پاسگاههای مرزی باویسی تا تپه کوه وارد ارتفاعات دشت ذهاب شدند و با پیشروی به سمت جنوب در تاریخ ۱۳۵۹/۷/۲ به شهر سرپل ذهاب رسیدند. اما پس از یک درگیری سنگین عقب نشینی کرده و در ارتفاعات قلاویزان مستقر گردیدند. در محور شمال غرب، دشمن نیروهای خود را برای تصرف پاسگاههای باباهادی و مسدود کردن جاده سرپل ذهاب - قصر شیرین به کار گرفت و بخش دیگر نیروهایش را به سمت سرپل ذهاب فرستاد که تنها تا شهرک المهدی پیشروی کردند، ولی نتوانستند سرپل ذهاب را تصرف کنند.

۴) محور گیلان غرب:

لشگر ۴ ارتش عراق، در نخستین روزهای هجوم، به دلیل عدم پیشروی لشگر ۶ زرهی در محور خانقین - قصر شیرین - سرپل ذهاب با حفظ جناح جنوبی لشگر ۴ پیاده، در صبح ۱۳۵۹/۷/۵ به همراه تیپ ۲۴ مکانیزه با عبور از سه راهی سرپل ذهاب - گیلان غرب - قصر شیرین و حرکت در جاده قصر شیرین - گیلان غرب خود را به شهر گیلان غرب رساند. این قوای دشمن به دلیل مقاومت دلاورانه مردم غیور و شجاع گیلان غرب خسارت زیادی دیدند و در ادامه حرکت مردم، عملیات بالگردهای هجومی هوانیروز هم، آسیب فراوانی به انتهای ستون قوای دشمن وارد آوردند، طوری که آنان مجبور به عقب نشینی از شهر و استقرار در چند کیلومتری غرب آن شدند. (معاونت اطلاعات فرماندهی انتظامی استان کرمانشاه: ۱۳۸۵)

محور سومار و نفت شهر

با توجه شرح عملیات، ارتش عراق بعد از تثبیت وضعیت نبرد در منطقه عملیاتی غرب، به طور متوسط نتوانست بیش از ۲۰ کیلومتر در عمق جبهه کرمانشاه و ایلام (از مهران تا باویسی) پیشروی کند و مناطقی که در این منطقه عملیات به اشغال نیروهای عراقی درآمد، عبارت بودند از: در غرب خط عمومی از ازگله - گرده نو - جیگران - کوه گاومیشان

- دامنه غربی کوه شاه نشین - ارتفاعات دستک و کوره موش - ارتفاعات قراویز دامنه شمال غربی و جنوب ارتفاعات دانه خشک-تنگ حاجیان- ارتفاع چغالوند- تنگ داربلوط از پاسگاه انجیره تا کانی سخت و سرانجام در دشت مهران تا حدود ۱۵ کیلومتری شرق خط مرز و پیشروی کردند و در شمال تا سد کنجان چم به اشغال نیروهای متجاوز درآمد. در نتیجه خط تماس بین نیروهای مدافع و نیروهای متجاوز در حوالی همان خطی بود که در بالا مسیر عمومی آن بیان گردید و این خط تماس به مدت قریب دو سال بدون تغییرات قابل ملاحظه‌ای به همین صورت باقی ماند و مهمترین تغییری که در ظرف این دو سال در آن ایجاد شد، عقب راندن نیروهای متجاوز عراقی از ارتفاعات میمک بود. به علت رکود فوق‌العاده در جبهه های نبرد غرب، وضعیت کاملاً تدافعی بین نیروهای خودی و دشمن ادامه یافت و نیروهای هر دو طرف تلاش نمودند مواضع پدافندی خود را مستحکم تر و در مقابل حملات احتمالی طرف مقابل آسیب‌ناپذیر سازند. در جبهه کرمانشاه نظر به مرتفع بودن منطقه، نیروهای پدافند کننده خودی با بهره‌گیری از این ارتفاعات و با حداقل امکانات مواضع خود را احداث نمودند در حالی که ارتش عراق که در لاک پدافندی قرار گرفته بود، برای پدافند از منطقه حداکثر استفاده را از امکانات مهندسی خود به عمل آورد. در محور گیلانغرب، واحد هوانیروز با تلاش فراوان وارد عمل شد و نظر به اینکه به علت کوهستانی بودن منطقه، بالگردها می‌توانستند در پناه تپه ماهورها مواضع امنی انتخاب و تانک‌ها و نفربرهای زرهی دشمن را مورد هدف قرار دهند، بالگردهای هجومی هوانیروز توانستند خسارات قابل ملاحظه‌ای به دشمن وارد کنند و چون به علت باریک بودن عرض منطقه عملیات، دشمن امکان گسترش و مانور نداشت، لذا مجبور گردید به سمت غرب برگردد تا مواضع مناسبتری اشغال نماید. در جدول شماره ۱ کلیه عملیات‌های نیروهای خودی علیه دشمن را تا پایان سال دوم جنگ در یک نگاه کلی بیان می‌کند

تبیین هدف حمله عراق بعثی به ایران در دفاع از بغداد..... ۱۷

جدول شماره ۱) برخی عملیات های انجام شده قبل از آزاد سازی خرمشهر در منطقه با استنباط از (جعفری، ۱۳۹۳)

ردیف	تاریخ	منطقه عملیات	نام عملیات	استعداد یگانهای ایران	استعداد یگانهای عراق	نتیجه عملیات
۱	۵۹/۶/۲۸	میمک	میمک	ارتش شامل گروه رزمی ۲۱۷ و ۲۵ نفر از عشایر و یک گردان سپاه	۹ گردان پیاده، زرهی و مکانیزه	انهدام عناصر مقدم دشمن، اسیر ۲۵ نفر، غنائم ۴ دستگاه خودرو و چرخدار و تعدادی جنگ افزار (این عملیات در پاسخ به حملات پراکنده عراق انجام گردید).
۲	۵۹/۸/۲۸	سومار	عاشورا	ارتش شامل تیپ ۲ لشکر ۸۱ و هوانیروز و دو گردان از سپاه	۳۱ گردان پیاده، زرهی، مکانیزه و کماندویی، یک گردان جیش الشعبی	ضایعات و تلفات دشمن، ۲ گردان به میزان ۶۰ تا ۷۰ در صد و انهدام ۱۰ دستگاه تانک دشمن
۳	۵۹/۹/۲۸	سرپل ذهاب	کلیه و سید صادق ۱	ارتش شامل تیپ ۳ لشکر ۸۱ و هوانیروز	۹ گردان پیاده و کماندویی	۲۱ اسیر، و وارد آوردن تلفات سنگین به دشمن
۴	۵۹/۱۰/۱۴	گیلانغرب	تنگ حاجیان	گردان ۱۱۰ ل ۷۷، هوانیروز و دو گردان از سپاه	۸ گردان پیاده	تصرف ارتفاعات بر آفتاب و آذین تعدادی کشته و ۵۳ اسیر و انهدام ۲۶ دستگاه تانک و ۲ فروند هلی کوپتر و ۱۵ دستگاه خودرو
۵	۵۹/۱۰/۱۹	میمک	خوارزم (ضربت ذوالفقار)	تی ۱ ل ۸۱، هوانیروز، گردان ۷ سماجا و بسیج عشایری ایل خزعل	۱۹ گردان پیاده، زرهی و مکانیزه	تصرف ارتفاعات میمک، ۱۶۴ اسیر، انهدام ۶۰ دستگاه تانک و نفربر، ۵۰ دستگاه خودرو، ۲ فروند هواپیما، ۳ فروند بالگرد
۶	۵۹/۱۲/۱۵	سرپل ذهاب	کلبینه و سید صادق ۲	تیپ ۳ لشکر ۸۱ و یک تیپ از سپاه	۹ گردان پیاده، زرهی و مکانیزه	تصرف آبادی کلبینه، ۸۰ کشته، ۱۵۰ زخمی و ۵۸ اسیر، انهدام ۷ دستگاه تانک و نفربر و ۲ دستگاه کامیون مهمات
۷	۱/۲/۶۰	سرپل ذهاب	بازی دراز ۱	گردانهای ۱۸۴ و ۱۴۳ ل ۲۱۱ و ۸۱، گردان ۸۱۱ ل ۳۰، تیپ ۲۱۵، تیپ ۵۵ و گردان مالک اشتر ۶ گردان سپاه	۶ گردان پیاده و مکانیزه	۱۵۰۰ تصرف مجدد قتل ۱۰۵۰ و ۱۱۵۰ غ کشته و زخمی، ۴۵۸ اسیر، انهدام تیپ ۳ پیاده، ۶۰٪ خسارت به تیپ ۲۲ دشمن، انهدام ۷ فروند هواپیما و ۵ فروند بالگرد، ۵۴ دستگاه تانک و نفربر و غنیمت ۱۲ دستگاه تانک و نفربر
۸	۶۰/۶/۱۱	ارتفاعات بازی دراز	بازی دراز ۲	مشترک لشکر ۸۱ زرهی و دو گردان سپاه	۶ گردان پیاده، زرهی و مکانیزه	تلفات به دشمن
۹	۶۰/۶/۲۲	ارتفاعات گاومیشان	امیر المومنین (ع)	یک تیپ از سپاه	۱۲ گردان پیاده، زرهی و مکانیزه	تلفات به دشمن
۱۰	۶۰/۹/۲۰	شیاکوه	مطلع الفجر	تی ۲ و ۳ ل ۸۱، تی ۵۸، گردان ۱۹۱ مرکز پیاده ۳ گردان سپاه	۲۷ گردان پیاده، زرهی و کماندویی	۱۷۰۰ نفر کشته و ۳۰۰ نفر اسیر ضایعات سنگین به دشمن

با توجه به جدول فوق می‌توان نتیجه گرفت:

۱- لشکر ۸۱ زرهی کرمانشاه که منطقه سرزمینی او بوده و همواره مأموریت پدافند از حدود ۳۰۰ کیلومتر خط مرز را داشته با تمام توان و به کارگیری کلیه گردانها و یگان های مانوری خود در خط پدافندی مستقر بوده است، بنابراین وقتی در ترتیب نیروهای عمل کننده ذکری از لشکر ۸۱ یا تیپ های ۱ و ۲ و ۳ این لشکر می شود به این مفهوم است که نیروهای درخط و پدافند کننده را نیز محاسبه کرده اند، در صورتیکه این مطلب کاملاً واضح است که یگان پدافند کننده توانی برای اجرای آفندی مؤثر را ندارد و تنها یگان هایی که از سایر یگانها و سپاه در منطقه حاضر بوده و در ترتیب نیرو قرار گرفتند را می توان بعنوان نیروی تک و محاسبه نمود که مشاهده می شود این قبیل گردان ها در مقایسه با نیروهای دشمن بسیار اندک هستند.

۲- عمده عملیات های انجام شده در منطقه غرب و در استان کرمانشاه با هدف انهدام نیرو و درگیر کردن ارتش عراق صورت گرفته است. و هیچگونه آزادسازی مناطق اشغالی نتیجه عملیات های انجام شده نبوده است.

۳- چنانچه زمان عملیات های جنوب را با عملیات های غرب مقایسه نمائیم به این نتیجه خواهیم رسید که غالب این عملیات ها با عملیات های جنوب هم زمان بوده است و این نتیجه مستفاد می گردد که عملیات های غرب صرفاً بمنظور درگیر نگهداشتن سپاه دوم عراق بوده تا نتواند به سپاه سوم در جنوب کمک رسانی نماید یا عبارتی این عملیات ها مأموریت پشتیبانی از عملیات های جنوب را داشته است.

با وجود موارد فوق، مشاهده می کنیم که ارتش عراق پس از شکست در عملیات بیت المقدس در منطقه جنوب و انهدام نیروهای خود، از مناطق غربی ایران به منظور صرفه جویی در قوا و بکارگیری آنها در سایر مناطق، از منطقه غرب عقب نشینی اختیاری می نماید.

عقب نشینی عراق از مواضع غرب کشور در سال ۱۳۶۱

ارتش عراق که در عملیات های فتح المبین و بیت المقدس در فروردین تا خرداد ۱۳۶۱ و پس از فتح خرمشهر توسط ایران آسیب های فراوانی دیده بود، با اعلام عقب نشینی تاکتیکی و بمنظور صرفه جویی در قوا، از ارتفاعات مرکزی استان کرمانشاه مانند بازی دراز عقب نشینی کرد و مواضع جدید خود را روی ارتفاعات آغ داق و آهنگران، مشرف بر

قصرشیرین قرار داد. (روز شمار جنگ ایران و عراق، ۱۳۸۳:۱۲۵) صدام حسین در توجیه این عمل برای فرماندهان خود به طور مفصل دلایل این عقب نشینی را توضیح داده است. این مطالب در کتاب خاطرات صدام نوشته خلیل الدلیمی آمده است. صدام در سخنرانی خود در تیر ۱۳۶۱ که در جلسه‌ای با فرماندهان ارتش عراق داشته، دلایل عقب‌نشینی و بازگشت به مرزهای بین‌المللی را طولانی بودن راههای مواصلاتی اعلام کرد و گفت جبهه‌های ما در خاک ایران مشکلاتی را به شرح زیر برای عراق بوجود آورده بود که با عقب‌نشینی ما این مشکلات رفع خواهد شد.

الف- محدودیت در مانور و حرکات

ب- نیروهای خودی (عراقی) در خاک ایران انگیزه دفاعی کمتری داشتند.

ت- راه‌های مواصلاتی و تدارکاتی ما در خاک دشمن (ایران) طولانی تر بود.

ث- از سوی دیگر، ارتباط مرکز فرماندهی با قرارگاه‌های میدان جنگ به علت طولانی بودن، مورد تهدید قرار می‌گرفت، در این حالت نیروهای جلو در معرض انزوا قرار می‌گیرند به خصوص وقتی دشمن به طور مستقیم وارد محل شود (دور می‌زند). دشمن روی این تاکتیک (جناح گرفتن و دورزدن) خیلی تکیه می‌کند.

ج- ما (ارتش عراق) مجبور بودیم برای حفظ آن جاده (عقبه‌ها)، نیروهای پشتیبانی بیش‌تری گسیل داریم؛ این وضع برای مسدود کردن معابر نفوذی بسیار سخت و غیرممکن است. نیروهای موظف به این امر چون اکثراً از نیروهای ذخیره هستند و آمادگی ندارند، قادر به مسدود کردن همه‌ی معابر نفوذی نیستند، ولیکن الان کلیه امکانات دفاعی برای حفظ خط مقدم فراهم شده و بخش‌های ذخیره تجربه کافی کسب کرده‌اند

ح- احساس سربازان و ارتشیان ما (عراق) در هنگامی که از اراضی و حقوق خود دفاع می‌کنند، با حالتی که در عمق مثلاً هشتاد کیلومتری سرزمین دشمن قرار دارند، متفاوت است.

خ- یکی از عوامل مهم دیگر این بود که دشمن (ایران) در سرزمین خود می‌جنگید و بالطبع آشنایی کامل با محیط داشت؛ مثلاً دشمن از رود کرخه و انشعابات آن و یا رود کارون استفاده می‌کرد و مسایل غیر مترقبه‌ای را برای ما ایجاد می‌کرد (اصل

غافل‌گیری) و نیروهای خط مقدم را در احاطه داشت.» (خلیل الدلیمی، خاطرات
صدام، ۱۳۹۱: ۸۹)

آنچه مسلم است ناتوانی ارتش عراق در رویارویی با تهاجمات گسترده و محدود رزمندگان ایران در جبهه‌های جنگ، فرو رفتن در لاک دفاعی را به ارتش این کشور تحمیل کرد. عراق با این اقدام، در واقع به پوشاندن نقاط ضعف خود مبادرت ورزید. لذا براساس این سخنان، دشمن با عقب‌نشینی به مرزها در واقع به خطوط پدافندی خود عمق داد و آن را از آرایش و استحکامات مناسب دفاعی برخوردار ساخت. گذشته از این، عراق خود را آماده‌ی جنگ با تهاجم نیروهای پیاده ایران و مهار موج‌های تعرضی آن‌ها کرد. هم‌چنین نیروهای اصلی و هجومی خود را که در خط پدافندی قرار داده بود، آزاد کرد و آن‌ها را به عنوان نیروی احتیاط دور از خط مقدم مستقر کرد تا از آسیب دیدن در امان باشند. در نتیجه دشمن این فرض که جنگ ادامه خواهد داشت و در این روند از تهاجمات پی‌درپی جمهوری اسلامی ایران در امان نخواهد بود، با عقب‌نشینی از برخی نقاط، به حفظ ماشین جنگی خود و کسب آمادگی لازم برای ادامه‌ی جنگ پرداخت.

نقشه ۵) آخرین خطوط دفاعی ایران و عراق بعد از عقب‌نشینی گسترده عراق در سال ۶۱. (مرکز تحقیقات جنگ، ۱۳۷)

جدول ۲) عملیات‌های انجام شده پس از آزادسازی خرمشهر در منطقه با استنباط از (جعفری، ۱۳۹۳)

ردیف	تاریخ	منطقه عملیات	نام عملیات	استعداد یگان‌های ایران	استعداد یگان‌های عراق	نتیجه عملیات
۱	۶۱/۵/۱۵	پیروزخان و قلعه سفید	ثارالله	تیپ ۴ لشکر ۴۱ و یک گردان سپاه	۱۸ گردان پیاده	تلفات به دشمن
۲	۶۱/۸/۱۰	ارتفاعات حمزین-شهرهانی	کربلا ۵	ارتش شامل تیپ ۱ اشگر ۲۱، دو تیپ از سپاه شامل ۲۰۰ گردان	۴۹۳ گردان پیاده، زرهی، مکانیزه، کماندویی و گارد و ۴۶ گردان توپخانه	تصرف ارتفاعات حمزین
۳	۶۴/۳/۲۹	باباهادی	ظفر ۳	تیپ ۴ لشکر ۸۱ ارتش	۴۸ گردان پیاده و زرهی و توپخانه	انهدام دو پل و دو انبار مهمات
۴	۶۴/۶/۳۰	ارتفاع ۶۲۵	ارتفاع ۶۲۵	تیپ ۴ لشکر ۸۱ و دو گردان سپاه	۲۷ گردان پیاده، زرهی، مکانیزه و کماندویی	تلفات به دشمن
۵	۶۶/۱/۲۰	باباهادی و قراویز	کربلا ۹	تیپ ۳ لشکر ۸۱	۶۴ گردان پیاده، زرهی، مکانیزه، کماندویی و گارد و ۴۵ گردان توپخانه	آزاد سازی ارتفاعات ۵۴۲ و ۵۴۶
۶	۶۶/۱۲/۳۰	ارتفاعات آهنگران	امام مهدی (عج) ۹	لشکر ۸۱ زرهی و تیپ‌های تکاوری ۳۵ و ۴۵ ارتش	۲۶ گردان پیاده و کماندویی	تحویل تلفات به دشمن

به طور مثال با توجه به این نکته که پس از پیروزی نیروهای ایرانی در عملیات طریق‌القدس و آزادسازی شهر راهبردی بستان، عراق تلاش مضاعفی را به منظور اشغال دوباره شهر بستان شروع کرد و فشار زیادی را بر نیروهای مدافع این شهر وارد می‌آورد. به این منظور عملیات مطلع الفجر در جهت مشغول کردن نیروهای عراقی در غرب طرح‌ریزی و اجرا شد تا ضمن تضعیف قوای دشمن، از پیوستن نیروهای عراقی در غرب به نیروهای عراقی در جنوب جلوگیری نماید. ایران، در عملیات شیاکوه با تغییر خط پدافندی و در دست گرفتن مواضع و ارتفاعات حساسی در غرب شیاکوه که شرایط دید و تیر مناسبی داشتند، موجبات تضعیف روحیه دشمن و ضربه پذیری آن در مقابل عملیات آتی رزمندگان اسلام را فراهم نمود، به طوری که از آن به بعد دشمن در لاک پدافندی فرو رفت و با اختصاص توان رزمی بیشتری از نیروهای عراقی در غرب، زمینه کسب پیروزی‌های بزرگ و پی در پی رزمندگان اسلام در جنوب کشور حاصل شد. (حسینی، ۱۳۹۳: ۳۹)

جدول ۳) مقایسه زمانی برخی از عملیات های غرب کشور با عملیات های جنوب (جعفری، ۱۳۹۳)

ردیف	تاریخ	نام عملیات	نوع عملیات	تاریخ	نام عملیات	نوع عملیات
۱	۵۹/۸/۲۸	سومار	عاشورا	۵۹/۸/۲۸	شوش	تک
۲	۵۹/۱۰/۱۴	گیلانغرب	تنگ حاجیان	۵۹/۱۰/۱۵	هویزه(نصر)	گسترده
۳	۵۹/۱۰/۱۹	میمک	خوارزم (ضربت ذوالفقار) یا الله	۵۹/۱۰/۲۰	ماهشهر(توکل)	گسترده
۴	۲/۶۰/۲	سرپل ذهاب	بازی دراز ۱	۶۰/۲/۷	سوسگرد	محدود
۵	۶۰/۹/۲۰	شیاکوه	مطلع الفجر	۱۳۶۰/۹/۹	طریق القدس	گسترده آفندی
۶	۶۵/۱۰/۲۳	نفت شهر	کربلا ۶	۶۵/۱۰/۱۹	کربلا ۵	گسترده آفندی
۷	۶۵/۱۲/۱۳	حاج عمران	کربلا ۷	۶۶/۱/۱۸	کربلا ۸	گسترده آفندی

پس از پایان جنگ و برقراری آتش بس بین ایران و عراق، به رغم این که یکی از شرایط آتش بس؛ بازگشت نیروهای دو کشور به مرزهای بین‌المللی بود، عراق همچنان ارتفاعات مشرف بر قصر شیرین، ارتفاعات میمک و نفت شهر را تا دو سال پس از پایان جنگ در اشغال داشت، و مرحله دوم عقب نشینی عراق دقیقاً زمانی بود که این کشور قصد داشت کویت را اشغال نماید. (نقشه شماره ۶)

نقشه ۶) مناطق در اشغال مانده تا قبل از حمله عراق به کویت و حدود کلی پیشروی ارتش عراق در استان کرمانشاه. (مرکز تحقیقات جنگ. ۱۵۱)

نتیجه گیری

استان کرمانشاه دارای موقعیت جغرافیایی منحصر به فردی است. معابر این استان به دلیل قرار گرفتن در محور تهران - بغداد، کوتاه‌ترین مسافت بین دو پایتخت مهم در خاورمیانه است. همچنین دارا بودن حدود ۲۶۳ کیلومتر مرز مشترک با کشور عراق، باعث شد، این استان در جنگ بین ایران و عراق از اهمیت نظامی ویژه‌ای برخوردار باشد. فاصله مرزهای استان کرمانشاه از شهر خسروی تا بغداد حدود ۱۸۰ کیلومتر و کوتاه‌ترین فاصله است. اما کوتاه‌ترین فاصله مرزهای شرقی عراق از شهر منظریه تا تهران بیش از ۷۰۰ کیلومتر است. آغاز تجاوزهای بعثی عراقی علیه جمهوری اسلامی ایران قبل از ۳۱ شهریور ماه و پایان رویدادهای جنگ تحمیلی بین دو کشور و تخلیه نفت شهر دو سال بعد از جنگ توسط عراقی‌ها، بیانگر اهمیت فوق‌العاده استان کرمانشاه از نظر موقعیت نظامی بین دو کشور می‌باشد. در مناطق غربی ایران، هر چه از سمت شرق به سوی غرب پیش می‌رویم، شیب زمین کمتر می‌شود، بنابراین در نوار مرزی مشترک، ارتفاعات بلندتر متعلق به ایران است که باعث می‌شود، برتری دید و مشرف بودن کامل به میدان تیر به سود نیروهای ایرانی باشد و از سوی دیگر با گذشتن از این ارتفاعات، نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران بدون هیچ مانع طبیعی و با کمترین فاصله می‌توانستند به بغداد برسند و شرایط نفوذ و اجرای عملیات آفندی برای ایران بسیار سهل الوصول می‌باشد و همین مزیت جغرافیایی، بزرگ‌ترین تهدید برای ارتش عراق بود. شدت نگرانی ارتش عراق، از آسیب پذیری در این مناطق و احتمال حمله نظامی ایران از مرزهای این استان برای فتح قلب عراق، عامل اصلی حرکات نظامی این کشور برای اشغال این مناطق بود. ارتش عراق برای آغاز تهاجم به جمهوری اسلامی ایران، مجبور بود؛ ابتدا برای این تهدید بزرگ راه حل منطقی پیدا کرده و این نقطه ضعف بزرگ را با راهکارهای نظامی خود پوشش دهد. طریقه قرار گرفتن ارتفاعات در استان کرمانشاه تقریباً به حالت چند لایه موازی با نوار مرزی عراق می‌باشد. این ارتفاعات مشکلات فراوانی را بر سر راه نیروهای عراقی و نفوذ متجاوزین ایجاد می‌کند. بنابراین، نیروهای عراقی مجبور شدند با استفاده از دو لشکر زرهی (که معمولاً کارایی کمتری در مناطق کوهستانی دارند)، در ارتفاعات غرب کشور، پایگاه‌هایی برای کنترل محورهای ورودی سهل‌الوصول به سمت بغداد ایجاد نمایند. همان طور که بیان شد؛ لشگرهای عراقی در ابتدای اشغال یک منطقه، مسیرهای دسترسی به آن قسمت را کاملاً

مسدود می نمودند و این تاکتیک نیز می تواند یکی از توجیه های حمله عراق به استان کرمانشاه باشد که به منظور دفاع از بغداد در مقابل عملیات های احتمالی آفندی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران انجام شده است. با این توصیف، نمی توان برای نیروهای محدود عراقی متشکل از چهار لشکر چنین هدفی را تصور کرد که آنها قصد رسیدن به مرکز استان یا سایر شهرهای مهم در این معبر مهم را داشته اند. همچنین استان کرمانشاه از لحاظ منابع در حدی نبوده که ارتش عراق بخواهد با تسلط بر آن منابع یا انهدام آنها، کسب منفعت نموده یا خسارت اساسی به جمهوری اسلامی ایران وارد نماید.

مطلب دیگری که بایستی در این بخش مورد بررسی قرار گیرد، این است که آیا ارتش عراق در هدفی که از قبل از تجاوز رسمی به جمهوری اسلامی ایران تعیین کرده بود، یعنی دفاع از معابر منتهی به مرکز عراق از سمت مرزهای استان های کرمانشاه و ایلام، توفیقی داشته است یا خیر؟

برای پاسخ به این سؤال، روند موضع گیری ارتش عراق در ارتفاعات غرب کشور ایران و دفاع نیروهای مسلح و انجام عملیات های متعدد با نتایج آنها و نهایتاً عقب نشینی های ارتش عراق در مراحل مختلف بایستی بررسی شود.

با توجه به مقایسه استعداد نیروهای درگیر ایرانی و عراقی در منطقه غرب و غالب بودن استعداد نیروهای دفاعی عراق در عملیات های جمهوری اسلامی ایران، قبل از خرداد ۱۳۶۱ (جدول شماره ۱) می توان استدلال نمود که هدف عراق از استقرار نیروهای خود با آن حجم بالای نیروی انسانی و جنگ افزار و برتری نظامی بر ایران، حفظ ارتفاعات و معابر راهبردی و ممانعت از استفاده نیروی نظامی جمهوری اسلامی ایران از آن معابر علیه قلب عراق یعنی بغداد بوده است و پس از استقرار اولیه همواره از خود و مواضع خود دفاع کرده و هیچوقت تصمیم به پیشروی و یا قصد نفوذ بیشتر از آن ناحیه نداشته است، چرا که استمرار عملیات و اعزام نیرو برای عراق از آن قسمت از خاک ایران برای نفوذ بیشتر بسیار دشوار و غیرقابل دستیابی بوده است. همین دشواری باعث شد عراقی ها- پس از عملیات های بزرگ فتح المبین و بیت المقدس که در منطقه جنوب توسط نیروهای اسلامی منهدم شده و به مرزهای بین-المللی رانده شدند- بصورت اختیاری از منطقه غرب عقب نشینی کنند. اما در این مرحله نیز دفاع از بغداد را فراموش نکردند. آنها در این مرحله روی مواضع برتر مرزی مستقر شدند و همواره بر روی معابر نفوذی مهم به سمت عراق اشراق داشتند. اگر چه در شش سال پایانی جنگ که از سوی ایران بعنوان تعقیب و تنبیه متجاوز نام گرفته، عملیات های دیگری

در این منطقه انجام شده لیکن به دلیل دفاع بسیار محکم و سرسختانه ارتش عراق در منطقه غرب، هیچکدام با توفیق همراه نبود. (جدول شماره ۲) در نتیجه می توانیم بگوییم عراقی‌ها در این مرحله نیز در هدف خود که همانا دفاع از بغداد و معابر نفوذی به سمت آن بود، توفیق داشتند.

در مرداد ۱۳۶۷، که مطابق قطعنامه ۵۹۸ آتش بس بین ایران و عراق برقرار شد و هیئت‌های مذاکره کننده برای اجرای بندهای قطعنامه، در سازمان ملل مقابل دبیرکل سازمان ملل نشستند، عراق حاضر نشد که بخشی از سرزمین‌های اشغالی ایران را تخلیه نماید. این سرزمین‌ها در واقع نقاط راهبردی بود که به زعم صدام حسین و سران حزب بعث، امنیت بغداد را تأمین می‌کرد. از این رو، دو سال بعد، زمانی که صدام حسین رئیس جمهوری عراق تصمیم گرفت برای اشغال کویت اقدام کند، صرفاً برای جلب اعتماد جمهوری اسلامی ایران، که برای آزادسازی سرزمین‌هایش به عراق حمله نمی‌کند و با امید به اینکه ایران احتمالاً از تصمیم جدید او حمایت خواهد کرد، این مناطق را از نیروهای نظامی خود تخلیه کرد. بنابراین این مناطق تا شهریور ۱۳۶۹ یعنی زمان حمله عراق به کویت در کنترل و اشغال عراق باقی ماند و عراق همچنان از بغداد دفاع می‌کرد.

البته شایان ذکر است که در منطقه غرب، سه نقطه بسیار مهم و راهبردی شهر مهران، ارتفاعات میمک و سومار (۴۰۲) وجود داشت که در طول هشت سال دفاع مقدس نبردهای سخت و سنگینی روی این نقاط انجام شده و نیروهای دو کشور به طور برابر، روی این نقاط قدرت نمایی کردند که این نبردها خود می‌تواند بیه صورت مستقل موضوع مقاله یا مقالاتی باشد.

منابع

- آنتونی کردزمن، ابراهام واگنر، م، (۱۳۸۹) درس‌های جنگ مدرن، جنگ ایران و عراق، ترجمه حسین یکتا، جلد ۱، تهران، انتشارات مرز و بوم.
- اکبری، مرتضی (۱۳۸۶) تاریخ استان ایلام از آغاز تا سقوط قاجاریه، بی‌جا، انتشارات فقه
- حسین‌پور پویان، رضا (۱۳۸۶) بررسی و تحلیل ملاحظات امنیتی و ژئوپلیتیک مناطق استراتژیک ایران (مطالعه موردی منطقه‌ای شمال غرب) فصلنامه آفاق امنیت، پیش شماره اول
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۱). جغرافیای سیاسی ایران. تهران: انتشارات سمت
- سالنامه آماری استان کرمانشاه (۱۳۸۶)، حوزه معاونت و برنامه ریزی استانداری کرمانشاه،

- سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح(۱۳۸۶). فرهنگ جغرافیایی کوه های کشور، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح،
- سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح(۱۳۸۶). فرهنگ آبادی های استان کرمانشاه، شهرستان های پاوه ، ثلاث باباجانی ، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح،
- سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، (۱۳۸۶) فرهنگ آبادی های استان کرمانشاه، شهرستان های سرپل ذهاب و قصرشیرین، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح
- سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح(۱۳۸۴) فرهنگ رودهای کشور، جلد چهارم، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح
- وفیق السامرابی ،م، عدنان قارونی، (۱۳۸۰) ویرانی دروازه شرقی، مرکز فرهنگی نمایندگی ولی فقیه در سپاه
- رزم آرا، علی (۱۳۲۰) : جغرافیای نظامی ایران، پشت کوه، تهران، بی تا
- رزم آرا، علی(۱۳۲۲).جغرافیای نظامی ایران، کرمانشاهان، انتشارات وزارت امور خارجه
- دری، حسن، (۱۳۸۴)، جنگ در کرمانشاه، اطلس راهنما، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
- صفوی، سید یحیی(۱۳۸۴)، مقدمه ای بر جغرافیای نظامی ایران، انتشارات دانشگاه امام حسین، چاپ سوم
- عزتی، عزت الله (۱۳۸۴)،تحلیلی بر ژئوپلیتیک ایران و عراق، انتشارات وزارت امور خارجه
- عزتی، عزت الله(۱۳۶۷)،جغرافیای نظامی ایران، دانشکده علوم نظامی، نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران
- جغرافیای نظامی کشورهای همجوار(۱۳۶۵)، انتشارات دانشگاه افسری نیروی زمینی، تهران
- فرماندهی مرزبانی استان کرمانشاه(۱۳۸۵) /۳۴۷ مطالعه پرونده های شماره ۲۴۱
- معاونت سیاسی و اجتماعی وزارت کشور(۱۳۷۰) بررسی وضع طبیعی، اجتماعی، سیاسی استان های کشور، تهران،
- هنگ مرزی قصر شیرین(۱۳۸۵) برآورد اطلاعاتی شماره ۱۰، چاپ معاونت اطلاعات،
- هنگ مرزی قصرشیرین، شناسنامه اطلاعاتی و امنیتی شهرستان قصرشیرین، چاپ معاونت اطلاعات، ۱۳۸۷
- هنگ مرزی پاوه، چاپ معاونت اطلاعات، ۱۳۸۶.
- خانی، محمد حسین (۱۳۷۳)گذری بر تاریخ ایلام ، بی جا،
- ناصری، علیرضا (۱۳۸۱) سیمای میراث فرهنگی استان ایلام، تهران، اداره کل آموزش، انتشارات و تولیدات فرهنگی.

- جعفری، مجتبی (۱۳۸۵) اطلس نبردهای ماندگار، مرکز پژوهش های دفاع مقدس نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران (چاپ سوم) تهران انتشارات سوره سبز
- علی اکبر ولایتی، (۱۳۸۱) تاریخ سیاسی جنگ تحمیلی، تهران، انتشارات سمت
- خلیل الدلیمی، (۱۳۹۱) خاطرات صدام، عراق، انتشارات دار المنبر.
- سید یعقوب حسینی، (۱۳۹۳)، عملیات شیاکوه، هیئت معارف جنگ، تهران، انتشارات ایران سبز.

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی